

KİTAP TANITIMI

Şevki Ebû Halîl,
Carl Brockelmann fi'l-Mîzân,
Dâru'l-Fikr,Dımeşk,1408/1987,176 s.

Doç.Dr. İsmail Hakkı ATÇEKEN
Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Şevkî Ebû Halîl (doğumu 1941) çağdaş İslâm Tarihi araştırmacılarından birisidir. Doktorasını İslâm Tarihi alanında yapan ve Dımeşk Üniversitesinde Tarih alanında öğretim üyesi olarak görev yapmakta olan Şevkî Ebû Halîl, İslâm Tarihi, oryantalizm, misyonerlik ve İslâm Tarihindeki önemli savaşlarla ilgili çok sayıda araştırma yapmıştır. Tespitlerimize göre Şevkî Ebû Halîl'in yayınlanmış en önemli eserleri şunlardır:

1. Corcî Zeydân fi'l-Mîzân, Dâru'l-Fikr, Dımeşk,1983.
2. Mevdûyyetu Philip K.Hitti fi Kitâbihi Târihi'l-Arab el-Mutavel, Dâru'l-Fikr, Dımeşk,1985.
3. el-İslâm fi Kafesi'l-İttihâm, Dâru'l-Fikr, Dımeşk,1986.
4. Carl Brockelmann fi'l-Mîzân, Dâru'l-Fikr, Dımeşk,1987.
5. Hârûn er-Reşîd, Dâru'l-Fikr, Dımeşk,1988.
6. Avâmilu'n-Nasr ve'l-Hezime 'abra Târihine'l-İslâmî, Dâru'l-Fikr, Dımeşk,1988.
7. Gustave Le Bon fi'l-Mîzân, Dâru'l-Fikr, Dımeşk,1990.
8. Fi't-Târihi'l-İslâmî,Dâru'l-Fikr, Dımeşk,1991.

Tanıtımını yapacağımız¹ Şevkî Ebû Halîl'in Carl Brockelmann fi'l-Mîzân adlı eser Arapça olup 176 sayfadır. Mukaddime kısmının dışında 5 ana başlıktan oluşmaktadır.

¹ Eseri tanıtırken parantez içinde verilen sayfa numaraları Şevkî Ebû Halîl'in eserine, kitap yazarının Carl Brockelmann'dan alıntı yaptığı yerlerin sonunda parantez içinde (Brockelmann, s...) şeklinde verilen sayfa numaraları Brockelmann'ın "Târihu'ş-Şuubi'l-İslâmiyye" adlı eserine aittir. Dipnotlardaki tarafımıza ait bazı ilaveler ve açıklamalar m.y. (makale yazarı) şeklinde gösterilmiştir. Metin içinde "yazar" olarak kastedilen Şevkî Ebû Halîl'dir.

Mukaddime kısmında yazar (s.5-12); Alman şarkiyatçıları (oryantalistleri) arasında üç kişinin ön plana çıktığını ifade etmektedir. Bunlar J.J.Reiske (1716-1774), Theodor Noldeke (1836-1930) ve Carl Brockelmann (1868-1956)²'dir. Daha sonra yazar bu üç Alman bilim adamı arasında görüşleri ve eserleri açısından bir mukayese yapmaktadır (s.5-6)

Yazara göre Necib el-Akiki, "el-Müsteşrikün" adlı eserinde Carl Brockelmann'la ilgili olarak onun Arapçayı iyi anlama konusunda şöhrete ulaştığını, Arapça kıraatinin düzgün olduğunu, yazılarının da sağlam olduğunu söylemektedir. Necib el-Akiki'ye göre Brockelmann, İslâm Tarihinde ve Arap edebiyat tarihinde bu alanların önderlerinden bir önder (imam) sayılır.

Yazar bu hususta şöyle diyor: "el-Akiki'nin bu sözleri beni şaşırttı. Brockelmann'ı İslâm Tarihindeki önderlerden birisi olarak tavsif etmesi beni dehşete düşürdü." Daha sonra yazar, Brockelmann'ın "Târîhu's-Şuubi'l-İslâmiyye" adlı eserini dikkatli bir şekilde gözden geçirdiğini ve kitapta onlarca iftira, desise ve hata tespit ettiğini söylemektedir.(s.7)³ Hüseyin Mu'nis'in, Brockelmann'la ilgili yazdığı bir makalesinde hem Brockelmann, hem de "Târîhu's-Şuubi'l-İslâmiyye" isimli eseriyle ilgili gereğinden fazla övücü sözler sarfettiğini belirten yazar, bunu da hayretle karşılamakta ve bazı değerlendirmelerde bulunmaktadır.(s.8)

Yazar, eserine "Carl Brockelmann fi'l-Mîzân" adını verirken kastettiği terazinin hem tarihi gerçekler terazisi, hem de İslâm Tarihini iyi bilen araştırmacıların dengeli terazisi olduğunu ifade etmektedir.(s.12)

Daha sonra yazar Carl Brockelmann (17.09.1868-06.05.1956)'ın hayatı, gençliği, yetişmesi, üniversitedeki görevleri, ilmi çalışmaları ve ölümü hakkındaki bilgileri sıralamaktadır.(s.13-20) Brockelmann 70 yaşına ulaştığında Otto Spies, 1938 yılında onun eserlerini biraraya topladı. Buna göre Brockelmann'ın yayınları toplam 555 sayısına ulaştı. Bu çalışmalar arasında te'lif, tahkik, makale ve ansiklopedi maddeleri bulunmaktadır.(s.21) Yazar daha sonra Brockelmann'ın önemli bazı eserlerini zikretmektedir.(s.21-24)

Yazar, Carl Brockelmann'ın "Târîhu's-Şuubi'l-İslâmiyye" adıyla Arapçaya çevrilen eserinde tespit ettiği iftiraları, desiseleri ve hataları toplam beş bölüm halinde incelemektedir:

² Carl Brockelmann'ın hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bkz: Necib el-Akiki, el-Müsteşrikün, Kahire, 1980, II, 424-430; A. Bedevi, "Carl Brockelmann", Mevsûatü'l-Müsteşrikîn, Beyrut, 1984, s.57-66; Nuri Yüce, "Brockelmann, Carl", D.İ.A, İstanbul, 1992, VI, 335-336. (m.y.)

³ Carl Brockelmann'ın hatalı görüş ve iddialarını ortaya koyan sadece Şevki Ebû Halil değildir. Tespitlerimize göre, Târîhu's-Şuubi'l-İslâmiyye'yi Arapçaya tercüme eden Nebih Emin Fâris ve Münir el-Baalbeki, Carl Brockelmann'ın hatalı olarak kabul ettikleri görüşlerine eserin çeşitli dipnotlarında işaret etmişlerdir. (Örnek olarak bkz: Carl Brockelmann, Târîhu's-Şuubi'l-İslâmiyye, çev: Nebih Emin Fâris ve Münir el-Baalbeki, 10.baskı, Beyrut, 1984, s.25,31,32,34,35,36,37,39,46,47,49,52,67,68,69,70,71,78,79,80,81,82,95 vd..) Aynıca bu eseri Türkçemize çeviren Neşet Çağatay da tespit ettiği bazı hataları önsöz kısmında sıralamıştır. (Bkz: Carl Brockelmann, İslâm Ulusları ve Devletleri Tarihi, çev: Neşet Çağatay, T.T.K.Yay, Ankara, 1992, s.XI-XIV) Elbette bunların Şevki Ebû Halil'in ele aldığı gibi geniş ve ayrıntılı olması beklenemez. Çünkü Şevki Ebû Halil bu konuyla ilgili tanıtımını yaptığımız özel bir çalışma yapmış ve yayınlamıştır. (m.y.)

1. Brockelmann'ın Hz. Peygamber'in vefatına kadarki Arap-İslâm Tarihleriyle ilgili iftiraları.
2. Brockelmann'ın Hulefâ-i Râşidîn dönemiyle ilgili iftiraları.
3. Brockelmann'ın Emevîler dönemiyle ilgili iftiraları.
4. Brockelmann'ın Abbâsîler dönemiyle ilgili iftiraları.
5. Brockelmann'ın daha sonraki dönemlerle ilgili iftiraları.(s.24)

1. "Brockelmann'ın Hz.Peygamber'in Vefâtına Kadarki Arap-İslâm Tarihiyle İlgili İftiraları"(s.25-88):

Brockelmann şöyle diyor: "Şüphesiz kuvvetli ve sürekli bir sınır korumasının eksikliği bir süre sonra bu bölgelerin (Fırat nehri civarı) Müslümanlarca fethini kolaylaştırdı..." (Brockelmann,s.24)

Yazar Şevkî Ebû Halil bu görüşe cevap olarak özetle şunları söylemektedir: "Şimdi biz Brockelmann'a soruyoruz: Ne zamandan beri kuvvetli sınır koruması vardı? Bu koruma ne zaman ve niçin zayıfladı? Müslümanların fethettikleri ve savaştıkları ülkeler zayıf değillerdi. Yermuk savaşında düşman ordusu 100.000 kişi değil miydi? Müslümanlar önce Bizans, sonra İranlılarla savaşmadılar. Aksine aynı anda iki cepheyi birden fethettiler. Yermuk Kâdisiyye ile, Mısır'ın fethi ise Nihâvend ile beraberdir. Müslümanlar; insan sayısı, mal-mülk ve geçmiş uzun tecrübeler bakımından birbirinden daha zengin olan iki büyük devletle savaştılar... O halde Brockelmann, Müslümanların fethini niçin küçümsüyor ve İslâmî fetihlerin parlaklığını azaltıyor?"(s.29-30)

Brockelmann, Hacer-i Esved hakkında şunları söylüyor: "Müslümanların, Mekke'de Kabe'nin bir köşesinde bulunan Hacer-i Esved'e taptıkları gibi Medine civarında ve Arabistan'ın diğer bölgelerinde eski Araplar taşlara tapıyorlardı." (Brockelmann, s.24-25) Yine başka bir yerde şunları belirtmektedir: "Şehrin ortasında dört köşe bir yapı olan Kabe bulunmaktadır. Köşelerinin birisinde eski zamanlardan beri kendisine tapılan siyah taş bulunuyordu." (Brockelmann, s.31)

Yazar, bu iddiaya karşı şunları söylemektedir: "Brockelmann'ın cahiliye dönemindeki Araplar'da Hacer-i Esved'in yerini ve onu niçin takdis ettiklerini bilmesi gerekirdi. Aynı şekilde İslâm'dan sonra takdis edilmeye devam edilmesinin sebebini de bilmeliydi. Tarihi rivâyetlerde Hacer-i Esved'e Arapların ibadet ettiklerine dair herhangi bir bilgi bulamıyoruz." (s.30-31)

Brockelmann, Hz.Peygamber'in doğumu ve ailesi hakkında şunları söylemektedir: "Peygamber'in doğum yılını tam olarak bilmiyoruz...O'nun kabilesi olan Benû Hâşim, Mekke'de imtiyazlı bir rol üstlenmemiştir. İslâmî rivâyetler Peygamber'i daha ilk dönemden itibaren yüceltme çabalarına karşılık O'nun ailesinin Peygamber'in doğumu sırasında çok fakir bir durumda olduğu gerçeğini söylemekten geri durmuyorlar." (Brockelmann, s.32)

Yazar bu görüşe şu şekilde karşılık vermektedir: "Hz. Peygamber'in ailesi bilinmeyen bir aile değildir. O'nun doğumu ortaya çıkan şartlar gereği meşhur bir doğum olmuştur. İnsanlar O'nun doğumunu birbirlerine aktarmışlardır. Ayrıca insanlar Hz. Peygamber'in babasının evliliğini, yolculuğunu ve vefatını, daha sonra küçük Muhammed'in dedesinin himayesine girdiğini ve Abdulmuttalib'in kavminin lideri olduğunu biliyor ve konuşuyorlardı. Tüm bunlar

Hız Muhammed'in doğumunu meşhur bir olay haline getirdi. Râviler, O'nun doğumunu önemli olaylarla irtibatlandırmışlardır. Tarihçiler ise O'nun doğumunun Fil yılına rastladığını öne sürerler. Tüm bunlar sabit tarihî gerçeklerdir... Hız Peygamber'in ailesinin çok fakir durumda olduğu iddiaları da bu da kabul edilemez. Çünkü Hız Muhammed'in ailesi ticaretle uğraşıyordu. Ticaretle uğraşmak bolluk ve sıkıntı arasında yaşamayı gerektirir (her zaman fakir değillerdir). (s.32-33)

Brockelmann, Hız Peygamber'in gençliğiyle ilgili bilgiler hakkında şu görüşü öne sürmektedir: "Peygamber'in gençliğine ilişkin güvenilir tek delil Kur'an'daki şu âyetlerdir: 'Rabbini seni öksüz bulup da barındırmadı mı? Seni doğru yolu görmüyor bulup da doğru yolu göstermedi mi? Seni fakir bulup da zenginleştirmede mi?' "4 (Brockelmann, s.33)

Bu iddiaya karşı yazar tarihçilerin Hız Peygamber'in gençliği ve hayatının diğer dönemleri için bir çok bilgiler verdiklerini öne sürer. O'na göre Hız Muhammed'in kavminin lideri konumunda olan Abdulmuttalib'in torunu olması da gözden uzak tutulmamalıdır. Brockelmann'ın, Hız Peygamber'in çocukluğu ve gençliğiyle ilgili güvenilir bilgi derken neyi kastettiği bilinmemektedir.(s.33-34)

Brockelmann, Hız Peygamber'in ibadetleriyle ilgili şu görüşü ortaya atmaktadır: "Diğer dinî ibadetler olan dua etmek ve gece namazları gibi hususları Muhammed sürekli yapıyordu. O'nun bu davranışları Hristiyan zâhidlerin (ruhbanların) ibadetlerine uygun idi. Bunlar özel bir uğraş kabul ediliyordu." (Brockelmann, s.38)

Yazar buna karşılık şu cevabı vermektedir: "Brockelmann, bazen Hristiyanlardan, bazen Yahudilerden örnekler veriyor. Bazen de her ikisini de birlikte kullanıyor. 'Hristiyan zâhidlerin (ruhbanların) ibadetlerine uygun olarak...' ifadesi kabul edilemez. Çünkü İslâm dininde Hristiyan zâhidlerin ruhbanlığına benzer bir şey yoktur. Uzaktan ve yakından İslâm'da ruhbanlık yoktur." (s.42)

Brockelmann, Hız Peygamber'in hastalığı hakkında şu iddiayı dile getirmektedir: "Muhammed, Medine'de mahalli olarak şiddetli bir şekilde hüküm süren Malarya hastalığından rahatsızlandı. En fazla 60 yaşlarında olsa da; yaşadığı son yılların zorlukları, yorgunlukları ve evliliklerinin fazlalığı sebebiyle kuvveti zayıflamıştı." (Brockelmann, s.67)

Buna karşılık yazar özetle şunları söylemektedir: "Bu iddia, cehalet ve ucuz bir desisedir. Hız Peygamber'in aile hayatıyla ilgili Brockelmann'ın görüşü tarihten ve ilmî gerçeklerden uzaktır. Brockelmann'ın iddia ettiği gibi Hız Peygamber, fazla evlilikleri sebebiyle hastalanmamıştır. Hız Peygamber'in hastalığı ve vefatının gerçek sebebi, temelde Hayber'in fethinden sonraki Sellâm b. Mişkem'in karısı Zeyneb binti Hârise'nin Rasûlullah'ı zehirleme teşebbüsüne dayanmaktadır..." (s.70-72)

Brockelmann, "Nebî, Tevrat'tan aslî günah düşüncesini iktibas etti" görüşünü ortaya atmaktadır. (Brockelmann, s.70) Yazar ise bu düşünceye karşı çıkmakta ve şöyle demektedir: "Nebî asla iktibas etmez. Nebî, Allah'ın davetini

⁴ Kur'an-ı Kerim, Duha, 6-11.

insanlara taşır. Öte yandan O, yeni bir şey yaratmaz, ictibas etmez. Allah'ın mesajlarının yerini değiştirmmez. O mesaj ebedi ve ezelidir. Ayrıca aslı günah düşüncesi Hristiyanlığa ait bir düşüncedir ve İslâm diniyle bir ilgisi yoktur." (s.75)

2. Brockelmann'ın Hulefâ-i Râşidîn Dönemiyle İlgili İftiraları (s.89-109):

"Medine'deki yerli Ensâr, tekrar kendi vatanlarında efendi (idarede söz sahibi) olmak için Muhâcirlerin hakimiyetlerini bertaraf etmek istiyorlardı." (Brockelmann, s.83)

Yazar bu görüşü kabul etmemekte ve şöyle karşılık şöyle demektedir: "Keşke Brockelmann bu sözünü bir kaynakla delillendirseydi. Ensâr ile Muhâcirler arasındaki din kardeşliği, onları şehirdeki siyâsi hakimiyet düşüncesinin ötesinde bir kardeşliğe götürmüştür. Ensâr olan Müslüman, Muhâcir olan Müslüman kardeşine elindeki herşeyini takdim etmiştir." (s.89-90)

Brockelmann, Müseylime hakkında şöyle diyor: "O, oruca önem veriyor, şarabı haram kılıyor, taraftarlarını temizlik ve iffete teşvik ediyordu." (Brockelmann, s.85)

Yazar buna karşılık şu görüşlere yer veriyor: "Bu konuda doğru olan husus Müseylime'nin görüşünde istikrar olmadığıdır. O, bir şeyi bir defasında haram kılarken, bir defasında helal kılıyordu. Müseylime taraftarlarına şarap ve zınyayı helal kılmıştır." (s.91)

Brockelmann, Mâlik b. Nüveyre olayıyla ilgili bazı râvilerin naklettikleri şu sözü aktarmaktadır: "Hâlid (b. Velîd), onun güzel karısına göz koyduğu için Mâlik ve kendisine tâbi olanların öldürülmesini emretti." (Brockelmann, s.86)

Yazar bu iddiayı kabul etmemekte ve özetle şunları söylemektedir: "Hâlid b. Velîd hezimet nedir bilmeyen bir komutan ve Allah'ın sıyrılmış kılıcıdır. Karısı güzel olan birisi için bir adamın öldürülmesini nasıl emreder? Tarihi gerçeklere göre Hâlid, Mâlik b. Nüveyre'yi ilk karşılaşmasında öldürmedi. Onunla zekatı vermemesi konusunu tartıştı. Hâlid ona: "Onun (zekatın) namazın delili olduğunu bilmiyor musun?" diye sorunca Mâlik şöyle cevap verdi: " (Hz. Peygamber'i kastederek) Sizin efendiniz böyle olduğu kanaatindedir." Bu söze kızdığı anlaşılan Hâlid: "O bizim efendimiz de senin değil öyle mi?" dedi ve onun boynunun vurulmasını emretti.(s.91-92)

Brockelmann, Yermuk Savaşıyla ilgili şu yorumu yapmaktadır: "Kesin bir bozgun. Çünkü Bizans ordusunun yarısını oluşturan Ermeniler, Bizans devletine karşı kin duyuyorlar ve savaşmak istemiyorlardı" (Brockelmann, s.95)

Yazar buna karşı şu görüşleri öne sürmektedir: "Acaba Brockelmann'ın iddia ettiği hususu Bizans İmparatoru Herakleios ve önde gelen komutanları bilmiyorlar mıydı? Gerçeğin ifade edilmesi Brockelmann için niçin bu kadar zordur? Arap olsun veya olmasın tarihçi yazarların çoğunun itiraf ettikleri gerçek; Müslüman Arapların zafer elde etmesi ve Bizans'ın hezimetinin gerçek sebebi Müslüman ordusundaki maneviyat yüksekliği yani iman kuvvetidir, şehit olma arzusudur..." (s.95)

Brockelmann: "Mü'minler, Peygamber hayatta iken O'nun İslâm cemaatini kıyamet gününe kadar yöneteceğine inanıyorlardı" iddiasını ifade etmektedir. (Brockelmann, s.105)

Yazarın buna karşılığı şu şekildedir: “Bu inanç sadece Brockelmann’ın zihninde olan bir şeydir. Çünkü mü’minler, Kur’an âyetlerinde Allah’ın Nebisine şöyle dediğini okuyorlar: ‘Şüphesiz sen de öleceksin, onlar da ölecekler.’⁵ ‘Biz senden önce de hiçbir beşere ebedilik vermedik. Şimdi sen ölürsen, sanki onlar ebedî mi kalacaklar?’⁶ Ayetler bu şekilde iken mü’minler nasıl kıyamete kadar Hz. Peygamber’in hayatının devamına inanırlar?” (s.99)

3. Brockelmann’ın Emevîler Dönemiyle İlgili İftiraları (s.110-116):

Brockelmann, Sıffin savaşında tahkim için mızrakların ucuna Kur’an sayfalarının takılıp kaldırılması hakkında: “Bu olayın aslı yoktur” demektedir. Daha sonra ise Ezruh’taki Tahkim olayını sözkonusu etmektedir. (Brockelmann, s.118-119)

Yazara göre, Brockelmann Tahkim olayından, Ebû Mûsâ el-Eşarî’den, Amr b.el-As’tan bahsetmektedir. Ancak o, Sıffin’de savaşın nasıl sona erdiğini ve iki tarafın hakemlerinin Ezruh’a nasıl ulaştıklarını hiçbir şekilde zikretmemektedir.(s.110-111)

Brockelmann, Emevîler dönemindeki paralar konusunda: “Efsânevî rivâyetlere (söylentilere) göre, o zamana kadar Arap İmparatorluğunda sadece Bizans paraları tedavülde bulunuyordu” demektedir. (Brockelmann, s.134)

Buna karşılık yazar şu tenkidi yapmaktadır: “Arapça kaynaklarımız bize Arap İmparatorluğunda tedavülde bulunan paraların sadece Bizans paraları olmadığını söylüyor. Bizans parası Şam bölgesinde ve Mısır’da, İran parası Irak’ta, Arap parası ise Arap yarımadasının birçok bölgesinde tedavülde idi.” (s.111-112)

Brockelmann’ın bir diğer sözü şu şekildedir: “Abdûlmelik b. Mervan zamanında Abdullah b. Zübeyr kendisine rakip olarak ortaya çıkıp Mekke’yi egemenliği altına aldığı anda Abdûlmelik, Kudüs’te Kabe’nin yerini tutacak bir bina yapmaya gayret etti. Abdûlmelik, Ömer b. el-Hattab Kudüs’e girdiğinde üzerinde namaz kıldığı kutsal siyah taşın üzerine Kubbetü’s-Sahra denilen binayı inşa etti.” (Brockelmann, s.140)

Bu iddiayı Philip K.Hitti ve diğer bazı yazarların da öne sürdüğünü belirten yazar, bu görüşü geniş bir şekilde tahlil etmekte ve reddetmektedir O’na göre bu görüş isabetli bir görüş değildir. Çünkü Abdullah b. Zübeyr’in Mekke’deki egemenliği sırasında Şam halkı hac amacıyla Mekke’ye gitme hususunda herhangi bir zorlukla karşılaşmamıştır. Öte yandan Abdullah b. Zübeyr, hacca gelen insanları kendisine bey’at etmeleri için zorlamamıştır. Brockelmann’ın bu iddiası yanlıştır, doğruluğunu ispat etmek için güvenilir delillere ihtiyaç vardır.(s.112-116)

4. Brockelmann’ın Abbâsîler Dönemiyle İlgili İftiraları (s.117-140):

Brockelmann Abbâsî halifeleri hakkında şöyle demektedir: “Onlar öldürme ve affetme yetkilerini hiçbir aracı olmaksızın doğrudan kendileri kullanıyorlardı.

⁵ Kur’ân-ı Kerîm, Zümer, 30.

⁶ Kur’ân-ı Kerîm, Enbiyâ, 34.

O zamana kadar Arap kültüründe bilinmeyen bir kişi olan cellat daima halifenin yanında bulunuyordu. Öldürülenlerin kellelerinin üzerine yuvarlandığı meşin parçası sürekli olarak tahtın yanında mevcuttu.” (Brockelmann, s.179)

Şevki Ebû Halîl, bu iddianın hem tarihen, hem de realite olarak kabul edilemez olduğunu ifade etmekte ve özetle şöyle demektedir: “Abbâsiler döneminde bu görüşü nakzeden olaylar olmuştur. Ebû Ca’fer el-Mansûr oğlu el-Mehdî’ye yaptığı bir nasihatte onun tebaasına karşı adaletle davranmasını, cezalandırma konusunda hakettikleri kadarını yapmasını istemiştir... Bunun dışında Ebû Ca’fer el-Mansûr’un affına ilişkin örnekler mevcuttur... Hârûn er-Reşid adalet hususunda örnek bir halifedir. O’nun kalbi düşmanlarına karşı katı, tebaasına karşı merhametlidir. O’nun affediciliğine ve adaletiyle ilgili bir çok örnek vardır... Dolayısıyla Brockelmann’ın bu iddiası doğru değildir. Öldürülenlerin kellelerinin üzerine yuvarlandığı meşin parçası asla tahtın yanbaşında bulunmuyordu. İnsanlara âdil bir mahkemeden sonra çıkan hükme göre davranılırdı.” (s.117-124)

Brockelmann, “eş-Şuûbî” kelimesinin anlamının halkın haklarını koruma hususunda eşit olmayı savunan kişi olduğunu söylemektedir. (Brockelmann, s.192)

Yazar onun bu görüşüne karşı çıkmakta ve şöyle demektedir: “Araştırmacı tarihçi ve büyük âlim! Brockelmann, eş-Şuûbî kelimesinden bu anlamı nasıl çıkarttı? Bu kelime İslâm Tarihinde ve Arap edebiyatında çok önemli bir kavramdır. Acaba Arap tarihi ve edebiyatında Şuûbiyyenin anlamı bu mudur?... Mesela Lisânu’l-Arab’ta eş-Şuûbî: ‘Arapların durumunu küçülten ve onların diğerlerinden bir faziletinin (üstünlüğünün) olmadığını öne sürenler’ şeklinde tarif edilmektedir.”(s.126-127)

Brockelmann, Selahaddin Eyyûbî hakkında şu yorumu yapmaktadır: “Selahaddin Eyyûbî, Kudüs’ü yeniden ele geçirdikten sonra bu kutsal topraklarda Hristiyanlara ait ibadet yerlerinin tamamını yıktı. Hiç ara vermeden doğudaki Haçlı egmenliğine son vermeyi istiyordu.” (Brockelmann, s.357)

Yazar bu iddiayı kabul etmemekte ve özetle şunları söylemektedir: “Bu sözü akıl ve mantığın kabul etmesi mümkün değildir. Selahaddin ve benzeri İslâm konutanlarının faaliyetlerini bilenler bu sözü reddeder. ‘İbadet yerlerinin yıkılması’ sözü İslâm dinine muhalif ve kindar-mutaassıp bir üslup taşır. Ortaçağ tarihi ve günümüz dünyası tarihini araştırırsak ibadet yerlerinin yıkılması, dünyanın herhangi bir bölgesine yapılan Avrupa hücumlarında görülen bir olaydır. İspanyalılar Gırnata’nın teslimi sırasında kesin antlaşma hükümlerine rağmen Müslümanların camilerine neler yaptılar? Hani şimdi o camiler nerede? Haçlılar doğu bölgelerinde neler yaptılar? Steven Runciman “Haçlı Seferleri Tarihi” adlı kitabında Selahaddin ve ordusunun Kudüs’ü yeniden ele geçirdikten sonra mantıklı ve insanî bir yapıda olduklarını, binaların yıkılmadığını, halka eziyet edilmediğini, Hristiyanların himaye altına alındığını vb.. söylemektedir. Tüm bunlara rağmen Brockelmann, Selahaddin’in tüm ibadet yerlerini yıktığını söylüyor...”(s.130-132)

5. Brockelmann'ın Daha Sonraki Dönemlerle İlgili İftiraları (s.141-168):

Brockelmann'ın, Fatih Sultan Mehmet'le ilgili iddiası şu şekildedir: "Sultan Muhammed el-Fâtih tüm meziyetleri ve kusurları ile eski Osmanlı yönetiminin en sadık temsilcisi olmuştur. O'nun sürekli bir şekilde yeni hedeflere doğru yönelen eğilmez bir iradesi, zamanındaki barbarlığı çok aşan zalimlikle birleşmektedir. Mehmet'in savaş esirlerine uyguladığı muamelenin bir benzerine rastlamak için Asurlular'ın büyük krallarına kadar gitmek gerekir. Özellikle testere ile insan gövdesi kesmek onun hoşuna gidiyordu." (Brockelmann, s.441)

Yazar bu iddiaya karşı özetle şunları söylemektedir: "Muhammed el-Fâtih askerî bir komutan ve kendi zamanındaki devletler arasında güç ve genişlik bakımından önde gelen bir devletin hakimidir. Brockelmann, bu sultanı eski Osmanlı yönetiminin temsilcisi olmakla vasfetmesinin amacı nedir?... Fâtih, İstanbul'u fethettikten sonra Hristiyanların dinî ibadetlerini yerine getirmelerine asla karşı çıkmamış, aksine onlara din hürriyeti garantisi vermiştir. Ayrıca malları ve mülklerini muhafaza hakkı vermiştir. Hristiyanlardan daha önce başka bölgelere göç edenler geri dönmüştür...Asurlular ile Muhammed el-Fâtih nasıl birbirine benzer? Asurlular vahşilik ve şiddet konusunda çok ileri gitmişlerdir. İnsan hayatını telef etmede sınır tanımamışlar, ele geçirdikleri şehirlerin bir kısmını yıkmışlar, bir kısmını da yakmışlar, ağaçları bile kesmişlerdir. O halde İstanbul'un fethi ile büyük Asurlu kralların faaliyetleri arasında ne gibi benzerlik olabilir?" (s.142-143)

Brockelmann, (bir Türk denizci olan) Hayreddin Barbaros'u Yunanlı bir korsan olarak vasfetmiştir. (Brockelmann, s.453)

Yazar bu görüşü kabul etmemekte ve tenkitlerini ana hatlarıyla şöyle sıralamaktadır: "Barbaros'un aslı Anadolu'dan gelmektedir. O hiçbir zaman Yunanlı olmamıştır. Babası Anadolu'dan yola çıkarak Midilli'ye yerleşmiştir. Orada dört tane oğlu olmuştur ki, Hayreddin de bunlardan birisidir. O'nun doğumu 1483 yılıdır... Daha sonraları Hayreddin ve kardeşi Oruç Akdeniz'de çeşitli seferler yapmıştır... Barbaros, Cezayir vilayetinin gerçek kurucusudur... İspanyallıların yurtlarından çıkarttığı 70.000 Müslümanı gemileriyle Mağrib kıyılarına taşımıştır." (s.143-146)

Sonuç kısmında (s.169-172) yazar, ele alınan noktaların Carl Brockelmann'ın iddialarına karşı en önemli mülahazalar ve reddiyeler olduğunu belirtmektedir. Bunların reddiyelerin tümü olmadığını, ancak en önemlilerini eserde zikrettiğini söylemektedir. O'na göre bu hususlar Brockelmann'ın "Târîhu's-Şuubi'l-İslâmiyye" adlı kitabındaki metodu hakkında tam bir fikir oluşması için yeterlidir. Yazara göre Carl Brockelmann'ın en büyük hatası temel kaynaklardan olan İbn Sa'd, Taberî, İbnü'l-Esir gibi tarihçilerin eserlerinden uzaklaşmış olmasıdır. Buna karşılık oryantalistlerin çalışmalarına daha çok dayanmıştır. Bu hususun herhangi bir özrü yoktur. Çünkü Brockelmann hem okuma, hem de yazma konusunda Arapçaya vâkıftır.

Daha sonra yazar, Brockelmann'ın eserindeki dipnotlarında az sayıda olan temel kaynakların kaç defa geçtiğini, buna karşılık oryantalistlerin çalışmalarının ne kadar fazla olduğunu örneklerle sıralamaktadır.Örnek olarak Buhârî, Belâzürî ve Ebû Dâvud birer, Taberî ise toplam yedi dipnotta geçmektedir.

Brockelmann'ın eserlerine çokca atıfta bulunduğu yazarlar arasında özellikle V.V. Barthold, Julius Wellhausen, H. Lammens ve Theodor Noldeke dikkat çekmektedir. (s.169-172)

DEĞERLENDİRME

Şevkî Ebû Halil'in bu kitabı, "Silsiletun fi'l-Mîzân" adını verdiği ve Corci Zeydan, Philip K.Hitti, Gustave Le Bon ve Carl Brockelmann'ın görüşlerini incelediği serinin yayınlanmış eserlerinden birisidir. Bu eserde çok sayıda kitap, makale, çeviri, ansiklopedi maddesi yazan ve önemli bir Alman şarkiyatçısı olan Carl Brockelmann (1868-1956)'ın İslâm dini, Hz. Peygamber, câhiliye döneminden Osmanlılar döneminin sonuna kadarki İslâm Tarihi hakkındaki farklı iddia, görüş ve yorumlarından bazı örnekler verilmektedir. Yazar, Brockelmann'ın "Târîhu's-Şuubi'l-İslâmiyye" adıyla Arapçaya çevrilen kitabındaki bu görüşlerini Hz. Peygamber, Hulefâ-i Râşidîn, Emevîler, Abbâsiler ve daha sonraki dönemler başlığı altında ayrı ayrı incelenmekte ve bu iddialara karşı çeşitli cevaplar vermektedir.

Carl Brockelmann'ın en dikkat çekici iddia ve görüşleri arasında; Hz. Peygamber'in hastalık sebeplerinden birisi olarak fazla evliliklerini göstermesi, Hâlid b. Velid'in Mâlik b. Nüveyre'nin güzel karısına göz diktiği için kocasını öldürttüğü iddiası, Sıffin savaşında mızrakların ucuna Kur'an âyetlerinin takılması olayını kabul etmemesi, Salahaddin Eyyûbî'nin Kudüs'ü yeniden ele geçirdikten sonra Hristiyanların ibadet yerlerini yıktığı iddiası ve nihayet Fâtih Sultan Mehmet'i testere ile insan gövdesi kesmekten hoşlanan birisi olarak göstermesi sayılabilir. Kitapta önemli bir şarkiyatçının İslâmiyet, Hz. Peygamber ve İslâm Tarihiyle ilgili yaklaşımlarını ve bunlara karşılık yazarın reddiye ve cevaplarını birarada görmek mümkündür.

Ancak eserde tenkit edilecek bazı eksiklikler de göze çarpmaktadır: Brockelmann'ın iddiaları verilirken sıyak ve sibaka dikkat edilmeksizin bazen bir cümlelerin tamamı değil az bir kısmı zikredilmiştir. Bu da okuyucunun konunun öncesi, incelikleri ve Brockelmann'ın tam olarak neyi kastettiğini anlamasını güçleştirmiştir. Bu zorluk sebebiyle tarafımızdan Brockelmann'ın sözkonusu eserinin Arapçaya veya Türkçeye çevirisi gözden geçirilerek karşılaştırmalar yapılmıştır. Şevkî Ebû Halil, eseri Arapçaya çeviren Nebîh Emîn Fâris ve Münîr el-Baalbekî'nin Brockelmann'ın hatalı görüş ve iddialarına karşı dipnotlarda verdikleri cevap ve düzeltmelere⁷ nedense temas etmemiştir. Ayrıca yazar, eserin Almanca, İngilizce, Fransızca vb. dillere çevirisi yayınlanmışken sadece Arapça çevirisini kullanmıştır. Yazar, Arapça dışındaki farklı dillere yapılan bu çevirilerden birisini görmüş olsaydı, Arapçaya çevrilirken dikkatlerden kaçması muhtemel bazı hususları karşılaştırmalı olarak gözden geçirme imkanına kavuşacaktı. Ancak tespit edebildiğimiz bazı eksikliklere rağmen Şevkî Ebû Halil'in bu eserinin İslâm Tarihi ve diğer alanlarda araştırma yapanlar için önemli ve faydalı olduğu kanaatindeyiz.

⁷ Sözkonusu cevap ve düzeltmelerin sayfa numaraları için bkz: Makalemizin 3 no'lu dipnotu. (m.y.)